

І. Б. Якайтис,

здобувач, Івано-Франківський університет нафти і газу, м. Івано-Франківськ

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ ОСВІТИ ТА НАУКИ В УКРАЇНІ

I. Yakaytis,

Applicant, Ivano-Frankivsk University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE FINANCIAL MECHANISM OF PUBLIC ADMINISTRATION IN THE INNOVATIVE DEVELOPMENT OF EDUCATION AND SCIENCE IN UKRAINE

Обґрунтовано необхідність вдосконалення фінансового механізму державного управління науково-освітньою сферою, що повинно супроводжуватись розвитком інноваційної інфраструктури. Ідентифіковані фактори, які негативно впливають на функціонування фінансового механізму державного управління інноваційним розвитком освіти та науки в Україні і напрямки їх нейтралізації. Запропоновано систему вдосконалення фінансового механізму державного управління інноваційним розвитком освіти та науки в Україні. Для оптимізації позабюджетного фінансування до системи освіти та науки пропонується адаптувати досвід створення ендаумент-фондів як інструменту додаткового фінансування системи освіти, який можна формувати з коштів приватних фондів, фінансових коштів бізнесу, пожертвувань випускників, плати студентів за навчання, доходів від комерційної діяльності закладів освіти та науки.

The necessity of improving the financial mechanism of public administration in the scientific and educational sphere, which should be accompanied by the development of innovation infrastructure, is substantiated. Identified factors that have a negative impact on the functioning of the financial mechanism of public administration on the innovative development of education and science in Ukraine and the direction of their neutralization. The system of improvement of the financial mechanism of state management of innovative development of education and science in Ukraine is proposed. To optimize extrabudgetary funding to the system of education and science, it is proposed to adapt the experience of creating endowment funds as an instrument of additional funding for the education system, which can be formed from private funds, business finance, graduation donations, student tuition fees, income from business activities of educational institutions and science.

Ключові слова: державне управління, інноваційний розвиток, фінансовий механізм, освіта та наука, глобалізація.

Key words: public administration, innovation development, financial mechanism, education and science, globalization.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

У сучасних умовах одним із визначальних показників соціально-економічного розвитку держави є рівень розвитку освіти та науки. Формування та забезпечення належного функціонування механізмів державного управління інноваційним розвитком освіти та науки є обов'язковою умовою розвитку економіки України у напрямі техніко-технологічного та інноваційного зростання. Це завдання постає особливо актуальним сьогодні, в умовах глобалізації економіки, коли кожна країна, яка прагне зайняти гідне місце у міжнародному поділі праці та забезпечити конкурентоспроможність продукції своїх компаній на світовому

ринку, повинна залучати до всіх сфер висококваліфікованих фахівців.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Питання управління розвитком освіти та науки є предметом наукових досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців, таких як Ф. Альтбах, М. Білінська, М. Баймуратов, Е. Берген, А. Вербицька, Й. Возницький, М. Генрі, Т. Гладка, Д. Джевуляк, С. Крисюк, О. Кудрейко, В. Куклін, В. Козаков, Б. Лінгард, К. Левківський, І. Лопушинський, А. Мазак, К. Пішеніна, С. Тейлор, Ф. Різві, В. Хаддад та інші. Організаційно-структурні аспекти управління соціально-економічним розвитком

Рис. 1. Фінансовий механізм державного управління інноваційним розвитком освіти та науки в Україні

Джерело: систематизовано автором на основі [1–4].

та освітою як його складовою досліджували Г. Балихін, І. Гришова, В. Дорофійко, Т. Козарь, І. Мазур, О. Наумов, О. Ніколюк, Т. Шестаковська, М. Щербата та ін. Основні положення процесів інноваційного розвитку освіти стосовно різних складових механізмів системи державного управління закладені в розробках таких вітчизняних та зарубіжних фахівців як: В. Авер'янова, Г. Атаманчук, В. Бакуменка, О. Васильєвої, М. Вебер, Д. Зеркін, Т. Іванової, В. Лугового, А. Стадник, В. Стрілковський, Є. Суліми, Ю. Тихомиров, В. Цветковом, О. Якименка та ін.

НЕ ВИРІШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Водночас проблеми функціонування саме фінансового механізму державного управління інноваційним розвитком освіти та науки не знайшли достатнього опрацювання в науковій літературі. Складний процес реалізації важливих соціально-економічних функцій системи освіти потребує удосконалення її організаційно-структурної моделі інноваційного розвитку, відповідних управлінських механізмів функціонування.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета статті визначається через побудову декомпозиції структури фінансового механізму державного

управління інноваційним розвитком освіти та науки, що враховує теоретичні й методологічні аспекти встановлення якості науково-освітньої діяльності в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сформованих соціально-економічних умовах країни недоцільно обговорювати можливість збільшення обсягів державного фінансування сфери освіти та науки. Враховуючи скорочення державних витатків на освіту необхідним убачається формування нової фінансової стратегії на підставі фінансового механізму державного управління інноваційним розвитком освіти та науки в Україні, в основі удосконалення якого лежить розподіл фінансової відповідальності між державою та споживачами освітніх послуг в особі роботодавців та представників бізнесу (рис. 1).

Реалізація запропонованих напрямів удосконалення фінансового механізму державного управління інноваційним розвитком освіти та науки в Україні передбачає проведення відповідних практичних заходів з урахуванням критеріїв та факторів, що дозволяють підвищити ефективність бюджетних витрат на фінансування науково-освітньої системи. Запропонована система вдосконалення фінансового механізму державного управління інноваційним розвитком освіти та науки в Україні представлена в таблиці 1.

Таблиця 1. Напрями активізації фінансового механізму державного управління інноваційним розвитком освіти та науки в Україні

Цілі	Критерії ефективності системи державного фінансування	Фактори впливу	Кроки
Ефективність бюджетного фінансування	Створення наукового підрунтя для формування інноваційного середовища у країні	Оптимальна система розподілу державних фінансових ресурсів на наукову діяльність	Створення наукових центрів при навчальних закладах
	Скорочення безробіття за рахунок підготовки персоналу для потенційно економічно вигідних галузей народного господарства при дотриманні максимальної економічності	Чинні механізми працевлаштування випускників	Налагодження організаційно-розпорядчої діяльності через призначення осіб, відповідальних за оприлюднення наказу про розподіл квот на офіційних веб-ресурсах; відкритість засідань конкурсних комісій для громадськості
Ефективна система планування державного замовлення на підготовку фахівців	Подолання дисбалансу на ринку праці, підвищення економічності системи освіти та науки	Прозорий механізм розподілу державного замовлення на підготовку фахівців	Довгострокове прогнозування
			Налагоджена система, що забезпечить дотримання методології обліку

Джерело: сформовано автором.

Механізм розподілу фінансової відповідальності передбачає активне залучення роботодавців та бізнес-структур до фінансування освіти і науки. Поділ фінансової відповідальності можливо здійснювати в межах багатоканального фінансування. Також необхідно збільшувати обсяги підготовки фахівців на замовлення підприємств, установ та організацій. При цьому економічно виправданим убачається надання додаткових податкових пільг, відстрочення сплати податків для юридичних осіб, які оплачують професійну освіту, а також для юридичних осіб, які несуть витрати по організації практики студентів.

Для оптимізації позабюджетного фінансування до системи освіти та науки пропонується адаптувати досвід створення ендаумент-фондів як інструменту додаткового фінансування системи освіти, який можна формувати з коштів приватних фондів, фінансових коштів бізнесу, пожертвуваних випускників, плати студентів за навчання, доходів від комерційної діяльності закладів освіти та науки. Кошти ендаумент-фонду можна спрямовувати на виділення наукових стипендій, для виконання науково-дослідних робіт, закордонних відряджень, для запрошення зарубіжних професорів, для виділення стипендій студентам на покриття оплати за навчання, на закордонні стажування, участь у програмах академічної мобільності тощо. Крім податкових преференцій, участь в ендаумент-фондах закладам освіти та науки дозволить представникам бізнесу набути статусу соціально-відповідальної компанії та брати участь у діяльності та розвитку освіти і науки. У результаті чого роботодавець зможе отримувати конкурентоспроможних фахівців з достатньою теоретичною і практичною підготовкою, які будуть адаптовані до умов праці та з перших днів сприятимуть підвищенню ефективності діяльності компанії.

Роль позабюджетних коштів у структурі фінансових ресурсів закладів освіти та науки повинна постійно зростати, чому може сприяти пропозиція платних освітніх послуг. Заклади освіти, на відміну від комерційної організації, не може швидко реагувати на зміни кон'юнктури ринку, тому диверсифікація джерел фінансування повинна бути пріоритетним напрямом фінансової діяльності освітніх закладів.

Пропонується розвивати програми довгострокового інвестування в майбутню освіту, які дозволять накопичувати кошти до моменту початку навчання. Пропонована схема довгострокового інвестування в освіту виглядає таким чином: у період сплати внесків суму, рівну сплаченим внескам (що не перевищує середню вартість навчання по країні), пропонується звільняти від сплати прибуткового податку. При здобутті особою повної загальної середньої освіти їй буде здійснюватися виплата накопичених коштів, а також додатковий інвестиційний дохід. Ці заходи,

на наш погляд, також будуть спрямовані на реалізацію принципу доступності вищої освіти.

В Україні відсутнє впровадження механізму грантової підтримки вищої освіти, що вимагає створення незалежної організації за прикладом DAAD (Німеччина). Це, у свою чергу, сприятиме розвитку експорту освітніх послуг. Економічний ефект від впровадження механізму грантової підтримки також буде полягати в інвестуванні додаткових коштів іноземними студентами за користування інфраструктурою при проживанні у країні.

На сьогодні вирішення завдання з вдосконалення механізму фінансування навчального закладу та оплати праці професорсько-викладацького складу убачається державою в необхідності здійснення переходу від кошторисного фінансування до нормативного. Впровадження нормативного фінансування не передбачає врахування якості послуг, що надаються і результатів діяльності тих установ освіти, які фінансуються. При цьому бюджетне фінансування має здійснюватися з урахуванням пріоритетних напрямів інноваційного розвитку освіти та науки.

Необхідним важелем ефективного управління є перехід від державного фінансування згідно з постатейним бюджетом до фінансування єдиною сумою. Ця практика, що передбачає більшу гнучкість в управлінні, визнана ефективною в більшості європейських країн світу. Наявність постатейного бюджету є стримувальним чинником, оскільки він допомагає управляти економічністю, але не є роботою та результатом. Введення в сучасних умовах механізму нормативного фінансування дозволить підвищити ефективність використання сукупних ресурсів закладів системи освіти в цілому.

У сучасних умовах підходи, які функціонують в Україні, стосовно формування нормативів відріз-

няються від тих, які пропонуємо, головним чином, складом витрат, що враховуються при розрахунку нормативу та рівнем управління, на якому формуються нормативи. Адже система фінансування вітчизняної освіти та науки оцінюється як неефективна через наступні причини:

1) чинний порядок фінансування базується на жорсткому виконанні кошторису, тобто планового документа. При цьому відсутня розроблена для умов ринкової економіки методична база планування;

2) розподіл бюджетних коштів за статтями бюджетної класифікації і дотримання постатейного принципу їх використання не дозволяє оперативно маневрувати ресурсами залежно від конкретних умов, змінювати кошторис можна, але процедура змін складна;

3) участь у ринкових відносинах фактично примушує освітні установи маневрувати ресурсами, що розцінюється як нецільове використання бюджетних коштів і веде до посилення контролю;

4) посилення нагляду за витрачанням коштів бюджету породжує необхідність обґрунтування перед фіскальними і фінансовими органами напрямків використання виділених фінансових ресурсів, що практично знищує можливість реалізації принципів автономності освітніх установ;

5) чинна структура органів, яка бере участь у фінансуванні освіти, містить проміжні ланки, які гальмують рух фінансових потоків [5—6].

Підвищення ефективності експортної політики ринку освітніх послуг також сприятиме удосконаленню фінансового механізму державного управління інноваційним розвитком освіти та науки в Україні. Зниження чисельності студентів закладів вищої освіти висуває на перший план політику держави щодо залучення іноземних студентів. Нарощування обсягу міжнародних освітніх послуг вимагає проведення єдиної державної політики при чіткій координації та узгодженості всіх державних органів, задіяних до цього процесу. При цьому установи вищої освіти повинні розробляти власну стратегію просування освітнього продукту на міжнародний ринок. У цьому контексті фінансовий механізм тісно переплітається із механізмом міжнародного співробітництва.

Побудова стратегії просування освітніх послуг на міжнародний ринок має спиратися, на нашу думку, на реалізацію адміністративно-правових, фінансових і нефінансових інструментів залучення іноземних студентів і будуватися з урахуванням сукупності факторів, які відіграють важливу роль у виборі іноземцями країни навчання, зокрема:

— фактори, що впливають на прийняття рішення про навчання в тому чи іншому закордонному ВНЗ: міжнародний рейтинг установи вищої освіти, сайт університету, інформація про університет у засобах масової інформації, рекламна продукція університету, презентації під час освітніх виставок та ярмарків, безпосереднє знайомство з університетом, відгуки студентів та випускників тощо.

— програма курсу і вимоги до навчального процесу: вирішальним фактором у виборі навчального закладу часто є програма курсу, а також використання сучасних

технологій навчання, гнучкість навчального процесу, вимоги до володіння мовою, мовна підтримка іноземних студентів, частка практичного навчання, можливість брати участь у програмах академічної мобільності, займатися науково-дослідною роботою, спортом, творчістю тощо.

— вибір країни і міста для навчання: до уваги беруться умови проживання у країні (рівень безпеки, вартість та умови проживання, транспортне сполучення, отримання візи, культура країни, фінансова підтримка, можливість часткового заробітку, соціальне забезпечення, доступ до інфраструктури тощо) [7—8].

Для ефективного просування освітніх послуг на міжнародний ринок не досить одних лише зусиль установ освіти та науки. Необхідне створення спеціальної організації за підтримки держави, що сприяє просуванню експорту освітніх послуг і розвитку академічної мобільності (за прикладом DAAD (Німеччина). Основними завданнями цієї організації запропоновано визначити такі:

— інформування та просування освітніх послуг українських установ вищої освіти на міжнародний ринок;

— виділення стипендій та грантів для іноземних студентів;

— виділення стипендій та грантів для студентів та молодих учених з України для проходження періоду навчання за кордоном;

— розробка програм обміну;

— розвиток співробітництва в галузі освіти;

— консультування з питань створення та впровадження спільних освітніх програм [5; 9].

Створення організації, що сприяє просуванню експорту освітніх послуг, впровадження фінансового механізму грантової підтримки, розробка закладами вищої освіти стратегії просування освітнього продукту дозволять збільшити приплив іноземних студентів у країну. Це, у свою чергу, забезпечить мультиплікативний економічний ефект від перебування іноземних студентів у країні у вигляді оплати за проживання, харчування, побутові послуги, придбання літератури та ін. А також налагодження контактів з іноземними державами для розширення сфер і напрямів спільної міжнародної діяльності.

Приведення в дію адміністративно-правового, фінансового і нефінансових інструментів у сукупності дозволить залучити додаткові фінансові кошти у інноваційний розвиток освіти та науки, підвищити конкурентоспроможність вітчизняної освіти, збільшити частку українського ринку освітніх послуг на світовому ринку і, таким чином, досягти заявлених цільових показників з ефективності експортної політики освітніх послуг.

Фінансова життєздатності вітчизняної системи освіти, яка прагне задовольнити високий попит на освіту, багато в чому залежить від можливостей окремих навчальних закладів щодо диверсифікації джерел доходу. Диверсифікація сприяє розвитку системи освіти, допомагає їй стати більш стійкою в умовах недостатнього державного бюджету. Активна діяльність закладів освіти та науки з пошуку додаткових джерел доходу допомагає знизити їх залежність від уряду і скоротити ризики, пов'язані зі змінами бюджету.

ВИСНОВКИ

Враховуючи скорочення державних видатків на освіту необхідним убаचाється формування нової фінансової стратегії на підставі фінансового механізму державного управління інноваційним розвитком освіти та науки в Україні, в основі удосконалення якого лежить розподіл фінансової відповідальності між державою та споживачами освітніх послуг. Механізм розподілу фінансової відповідальності передбачає активне залучення роботодавців та бізнес-структур до фінансування освіти і науки. Поділ фінансової відповідальності можливо здійснювати в межах багатоканального фінансування. Також необхідно збільшувати обсяги підготовки фахівців на замовлення підприємств, установ та організацій. При цьому економічно виправданим убачається надання додаткових податкових пільг, відстрочення сплати податків для юридичних осіб, які оплачують професійну освіту, а також для юридичних осіб, які несуть витрати по організації практики студентів. Для оптимізації позабюджетного фінансування до системи освіти та науки пропонується адаптувати досвід створення ендаумент-фондів як інструменту додаткового фінансування системи освіти.

Література:

1. Gryshova I.Yu., Zamlynskyi V.A., Shestakovska T.L. Implementing Cluster Forms Into National Education Development Strategy / I.Yu. Gryshova, V.A. Zamlynskyi, T. L. Shestakovska // Science and education. — 2017. — № 5. — С. 56—61.
2. Мищак І. М. Реформування законодавчого забезпечення права на освіту людей з особливими потребами в Україні. Конституційна реформа в Україні: новий етап та сучасні виклики. — К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. — С. 173—179.
3. Козарь Т.П. Формування сучасної моделі державної політики в системі вищої освіти в Україні: проблеми та перспективи вирішення / Т. П. Козарь // Держава та регіони. Серія "Державне управління". — 2012. — № 3. — С. 48—52.
4. Gryshova I. Yu., Nikoliuk E.V, Shestakovska T.L. Conceptualization of the Organizational Management Mechanism of the Development of the National Education System in the Context of Its Quality / I.Yu. Gryshova, E.V. Nikoliuk, T.L. Shestakovska // Science and education. — 2017. — № 10. — С. 118—125.
5. Мазур І.І. Стратегія розвитку партнерства вищої освіти, науки та бізнесу / І.І. Мазур // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. — 2014. — № 165. — С. 6—11.
6. Naumov O.B., Kovalenko O.M., Savin S.Yu. Technique of Assessing Future Managers' Leadership Qualities in Modern Socio-Cultural Environment / O.B. Naumov, O.M. Kovalenko, S.Yu. Savin // Science and education. — 2017. — № 10. — С. 126—132.
7. Strielkowski W., Gryshova I. Yu., Shcherbata M. Yu. Predatory Publishing and Beall's List: Lessons For the Countries Adapting Novel Research Evaluation Criteria / W. Strielkowski, I. Yu. Gryshova, M. Yu. Shcherbata // Science and education. — 2017. — № 8. — С. 39—43.

8. Баймуратов М.О. Сучасні тенденції правового забезпечення надання освітніх послуг в європейських країнах / М.О. Баймуратов // Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: право. — 2015. — Вип. 9—10. — С. 129—135.

9. Мищак І.М. Нормотворча діяльність ООН щодо забезпечення права людини на освіту та імплементація цих норм в Україні. Правничий часопис Донецького університету. — 2013. — № 2 (30). — С. 164—171

9. Bradley J. Integrity in higher education marketing? A typology of misleading data-based claims in the university prospectus / J. Bradley // International Journal for Educational Integrity. — 2013. — Vol. 9. — № 2. — December. — P. 74—88.

References:

1. Gryshova, I.Yu. Zamlynskyi, V.A. and Shestakovska, T.L. (2017), "Implementing Cluster Forms Into National Education Development Strategy", Science and education, vol. 5, pp. 56—61.
2. Myschak, I.M. (2015), "Reforming the legislative provision of the right to education of people with special needs in Ukraine", Konstytutsijna reforma v Ukraini: novyj etap ta suchasni vyklyky [Constitutional reform in Ukraine: a new stage and modern challenges], Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy, Kyiv, Ukraine, pp. 173—179.
3. Kozar', T.P. (2012), "Formation of the educational modality of the governing politics in the system of higher education in Ukraine: problems and remedies", Derzhava ta rehiony. Seriiia "Derzhavne upravlinnia", vol. 3, pp. 48—52.
4. Grushova, I.Yu. Nikoliuk, E.V. and Shestakovska, T.L. (2017), "Conceptualization of the Organizational Management Mechanism of the Development of the National Education System in the Context of Its Quality", Science and education, vol. 10, pp. 118—125.
5. Mazur, I.I. (2014), "The development strategy of partnership of higher education, science and business", Viscnyk Kyivc'kohoho natsional'noho univercytetu im. Taraca Shevchenka. Seriiia: Ekonomika, vol. 165, pp. 6—11.
6. Naumov, O.B. Kovalenko, O.M. and Savin, S.Yu. (2017), "Technique of Assessing Future Managers' Leadership Qualities in Modern Socio-Cultural Environment", Science and education, vol. 10, pp. 126—132.
7. Strielkowski, W. Gryshova, I.Yu. and Shcherbata, M.Yu. (2017), "Predatory Publishing and Beall's List: Lessons For the Countries Adapting Novel Research Evaluation Criteria", Science and education, vol. 8, pp. 39—43.
8. Bajmuratov, M.O. (2015), "Modern tendencies of legal provision of educational services in European countries", Viscnyk Mariupol's'kohoho derzhavnoho univercytetu. Seriiia: pravo, vol. 9—10, pp. 129—135.
9. Myschak, I.M. (2013), "Normative-making activities of the UN on the provision of human rights to education and the implementation of these norms in Ukraine", Pravnychyj chasopys Donets'kohoho univercytetu, vol. 2 (30), pp. 164—171.
10. Bradley, J. (2013), "Integrity in higher education marketing? A typology of misleading data-based claims in the university prospectus", International Journal for Educational Integrity, vol. 9, no. 2, pp. 74—88.

Стаття надійшла до редакції 25.05.2018 р.